

LA VIDA QUOTIDIANA A L'EDAT MITJANA

M. Dolors Santandreu

Sota aquest títol s'amaguen una gran varietat de temes que poden ser vistos des de perspectives espacials molt diferents i que han sofert una evolució al llarg dels aproximadament 1000 anys que dura l'Edat Mitjana. Temàtica, espai i temps són, per tant, les grans limitacions d'aquest article, fet que ens obliga, ja d'entrada, a fer algunes acotacions. En les ratlles que segueixen només farem referència als aspectes que ens han semblat més significatius i determinants de la vida de cada dia, en un temps concret que serà entre els anys 1000 i 1500 i en l'àmbit de l'Europa Occidental, fent especial atenció a Catalunya i al Berguedà.

L'home i el medi

Si hi ha una característica que defineixi l'home medieval aquesta és la seva íntima relació amb la natura i en concret amb la terra, origen i fi de totes les coses. monjos a l'hora de Matines i de Laudes. De la terra procedeixen els béns i a la terra tornen els éssers després de la mort.

Ja des de la infantesa, l'home medieval estava acostumat a viure en contacte amb la natura: a mirar el cel, a conèixer els costums dels animals, a distingir els arbres, a diferenciar les olors i els sorolls... Però la relació entre home i natura a l'Edat Mitjana no va ser precisament idíl·lica. L'home vivia totalment condicionat per la natura i amb les seves accions (roturacions, tales, etc) començava un lent procés de transformació i destrucció del medi que veiem allargat fins els nostres dies.

La claror i la foscor, el fred i la calor, els incendis, les inundacions, les pestes, etc., són elements que ens mostren la total submissió de l'home a la natura.

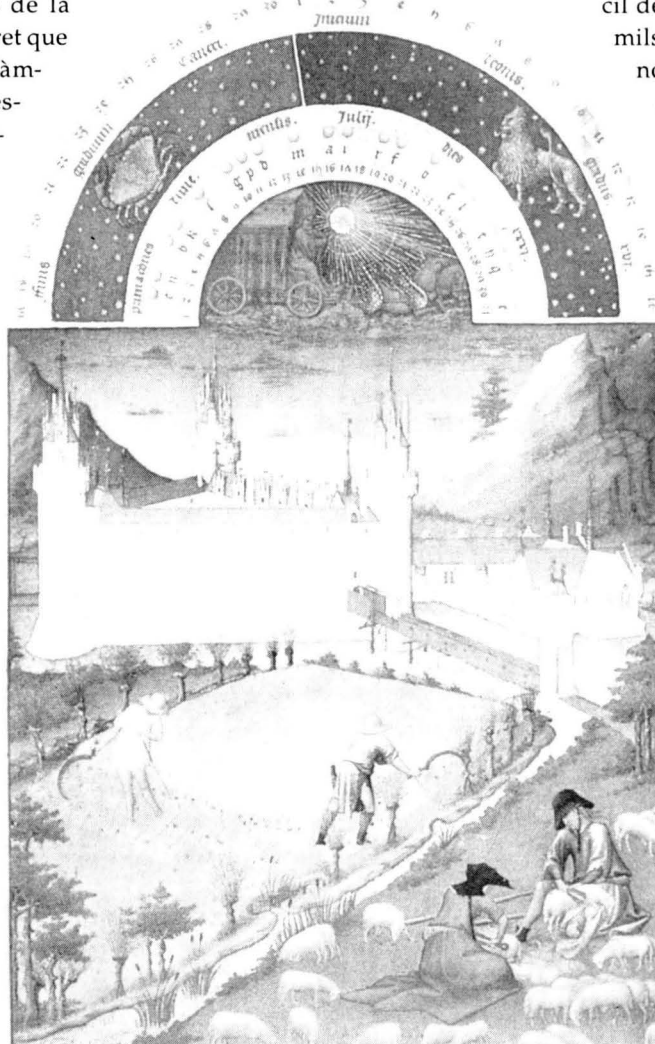
La nit era, a l'Edat Mitjana, un període d'immobilitat, unes hores de pausa i de repòs només trencades pels càntics dels treball durant aquestes hores estava totalment prohibit per causes diverses: per facilitar el descans, per evitar el perill d'incendi que supo-

saven els precaris elements d'il·luminació de l'època (candeles, torxes, etc.), per evitar els treballs mal fets per culpa de manca de claror i, també, per evitar la competència deslleial. La nit només servia per fer algunes celebracions en dates assenyalsades (la nit de Nadal, la nit de difunts, etc.) o per fer vetllades als castells i a les cases senyoriales.

El fred era un condicionant important en la vida de l'home medieval i era difícil de combatre tant en les llars dels humils camperols com en els grans castells nobiliaris. Fonamentalment el fred es combatia amb el foc, de llenya o de carbó vegetal. Totes les cabanes i cases disposaven de rudimentaris sistemes de calefacció, llars de foc que, malauradament, deixaven escapar cap a l'exterior una gran part de l'escalfor. I també es combatia amb el vestit. Robes gruixudes i abundància de pells, són les característiques bàsiques del vestit de l'home medieval.

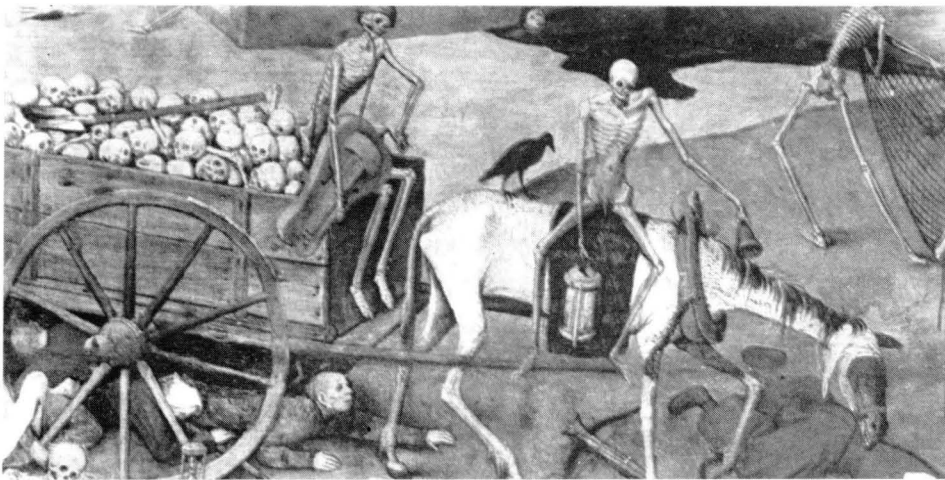
Però la submissió de l'home a la natura ofería la seva cara més dramàtica quan es produïa alguna catàstrofe. Els incendis eren habituals ja que la major part d'edificacions eren fetes de fusta. Solien originarse per un descuit i tenien conseqüències imprevisibles, encara que, a vegades, en temps de guerra, eren provocats per l'autoritat militar a manera de càstig. Les inundacions, encara que menys freqüents, eren també molt temudes pels seus efectes devastadors.

De tota les catàstrofes les pestes eren les més mortíferes. Aquestes epidèmies es veien afavorides per les condicions de vida de l'home medieval

El pas de les estacions, juntament amb els canvis de la natura, eren referència per percebre el lent pas del temps medieval. (El mes de juliol de 1415 (Les dolces hores del Duc de Berry)

ARXIU ÀMBIT

La pesta va ser un dels flagells mortífers més importants en la vida medieval. (El triomf de la mort Brueghel el Vell.S.XVI) ARXIU AMBIT

(manca d'higiene personal, abundància de rates, brutícia en carrers i places, etc.). En determinats moments, i a causa de la pesta, els homes van creure que s'aproximava la fi dels temps. Serà el cas de la famosa Pesta Negra de mitjans segle XIV. Va ser una epidèmia tan mortífera que ciutats, viles i pobles van veure reduïda la seva població d'una manera alarmant.

En resum, l'home medieval vivia molt més en contacte amb la natura del que ho fem en l'actualitat nosaltres, però també depenia molt més d'ella, tant per les coses bones com per les dolentes. Hi ha qui diu que això explica alguna de les característiques fonamentals de la idiosincràcia de l'home medieval com, per exemple, la seva fortalesa física i la seva paciència.

El ritme de la vida

Els éssers humans, des de la més remota antiguitat fins els nostres dies, vivim condicionats per dos elements: el temps i l'espai. La nostra existència es desenvolupa en un temps i en un espai concrets. Però al llarg de la vida de la Humanitat la percepció del temps i de l'espai no han tingut sempre la mateixa consideració.

Per l'home medieval el temps tenia dos referents: el sol i les campanes de les esglésies. La sortida del sol era el senyal per començar les tasques diàries i la seva posta, per finalitzar-les. La durada de la jornada laboral variava amb les estacions: més llarga a l'estiu i més curta a l'hivern. Amb el cristianisme van sobreposar-se altres mesures per comptabilitzar el temps; les 24 hores del dia es dividien d'acord amb les hores canòniques:

Matines a mitjanit; Laudes a les tres de la matinada; Prima a les sis; Terça a les nou del matí; Sexta a migdia; Nona a les tres de la tarda; Vespres a les sis de la tarda i Completes a les nou del vespre. Aquesta divisió que encara conserven alguns ordes religiosos en els nostres dies, no era rígida sinó que s'adaptava a les estacions.

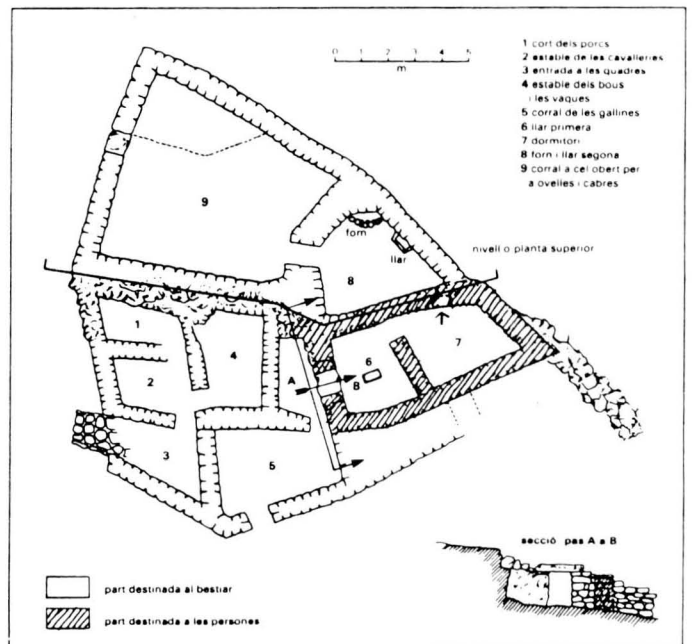
Els dos sistemes de mesurar el temps, les hores de sol i les hores canòniques, no van entrar en contradicció sinó que van complementar-se, fins que, finalment, l'home de l'Edat Mitjana va acabar per adoptar els criteris religiosos. El dia es regia per les hores canòniques, l'any per la relació de festes de l'Església i el pas del temps, pels anys transcorreguts des del naixement de Crist, fet que se suposava havia ocorregut el 25 de desembre de l'any 753 de Roma.

Aquesta concepció del temps variarà en els segles XIII i XIV ja que al temps religiós s'imposarà al temps laic. A això va tenir-hi molt a veure la generalització dels rellotges. L'home medieval va estar sempre preocupat per disposar d'algun instrument que mesurés el temps i aquesta necessitat es feia més urgent a les ciutats on les activitats econòmiques requerien una regulació fixa del temps. Els primitius rellotges de sol i astrolabis no resolien la qüestió i serà amb la introducció a Europa dels rellotges amb peses i campanes i amb la generalització del seu ús a partir del segle XIV, que es passarà definitivament a un control del temps matemàtic o, si es vol, laic. Segons expressió de Le Goff s'havia passat del "temps de Déu al temps dels homes."

Les condicions materials d'existència: la vida al camp i a la ciutat

Des de la nostra perspectiva d'homes i dones del segle XX, les condicions materials d'existència dels nostres avantpassats de l'època medieval ens semblen absolutament precàries. En aquella època, idènticament al que ha passat sempre, no tothom vivia igual. Les condicions de vida variaven substancialment entre els diferents grups socials. Eren grans les diferències que separaven la forma de vida d'un humil pagès i la d'un noble feudal o un ric mercader, però malgrat això, en general, tant entre les capes populars com entre les classes adinerades les mancances i limitacions eren importants.

Plànol dels masos medievals de Vilosiu. MANUEL RIU. ARXIU EDELS LLIBRES DE LA FRONTERA

L'element primordial era la casa, que a l'Edat Mitjana complia diverses funcions: refugi davant les inclemències del temps, àmbit de residència dels membres d'una família, lloc físic que garantia la cohesió del grup emparentat i centre d'activitats productives.

El camp

El poblament rural era molt diferent de l'urbà. Al camp trobem quatre tipus d'hàbitat: el mas aïllat, el poble, el castell i el monestir.

A la Catalunya Vella la major part de la pagesia vivia en masos aïllats. El tipus de mas més primitiu és una construcció adossada a la roca on s'encastaven les bigues, amb uns murs paral·lels que acabaven en una façana on s'obria la porta, amb una habitació familiar i un espai per les bèsties i que segons el Dr. Manuel Riu no sobrepassaven els 45 m² i posseïen un mobiliari i uns estris molt rudimentaris: un foc a terra al mig de l'estança, un banc interior d'obra o semi-excavat a la roca, algun forat als murs com a armari, sitges excavades a la roca per a guardar-hi la collita, olles i gerres de ceràmica grisenc, plats i culleres de boix o de pi i algun ganivet de ferro¹.

A partir del segle XII aquest tipus de mas es féu més complex amb l'augment del nombre d'estances si bé es continuà diferenciant la part de les persones i la de les bèsties. Seria el cas del mas A de Vilosiu (Santa Maria de les Garrigues, Cercs) que disposava d'una cuina-menjador amb cuina lateral i forn a l'angle, dormitori, una cort per als porcs, una per a les vaques i els bous i una pels ases i els cavalls, a més de dos compartiments per a l'aviram. Aquesta construcció de Vilosiu, d'una sola planta, ocupa uns 234 m². Al costat de l'hàbitat aïllat també existia el poblament agrupat, constituït per poblets, d'una vintena de famílies com a màxim, generalment construïts damunt de turons i formats per unes cases contigües, adaptades a les formes del terreny i disposades a ambdós costats d'un carrer longitudinal.

Serien els casos dels poblats de pastors del Roc de Palomera (Saldes) i la Jassa (Cercs) i del de Minoves (Olvan), entre altres.

Els habitants d'aquests masos aïllats o d'aquests petits poblets vivien del camp ja sigui de l'agricultura o bé de la ramaderia i, en la majoria de casos, d'una com-

La sega i recol·lecció del blat, final d'un cicle agrari (Miniatura de *Speculum Virginum*)

ARXIU ÀMBIT

binació d'ambdues activitats. La seva vida, per tant, estava totalment regida pel ritme de les estacions i per una preocupació: la producció, o el que és el mateix, la supervivència.

El cicle de treball del pagès s'iniciava a la tardor amb la preparació de la terra i la sembra dels cereals d'hivern i també era el moment de recollir les fulles que havien de servir de farratge i llit dels animals durant l'estabulació hivernal. Durant els mesos freds les tasques quedaven reduïdes a pasturar els porcs, fer-ne la matança i podar els arbres. També era aquest el moment de preparar la vinya: cavar-la, esporgar-la i deixar-la a punt fins als preparatius de la verema. Després d'aquests mesos de certa inactivitat, el treball s'intensificava amb l'arribada del bon temps. Durant l'estiu es feia la sega, la batuda, la reparació de tones, cups i portadores i a la tardor, la verema, llaurar els camps i preparar la terra per tal de reiniciar el cicle amb una nova sembra. El temps que quedava lliure es dedicava al conreu de plantes tèxtils i, sobretot, als productes d'horta, part important

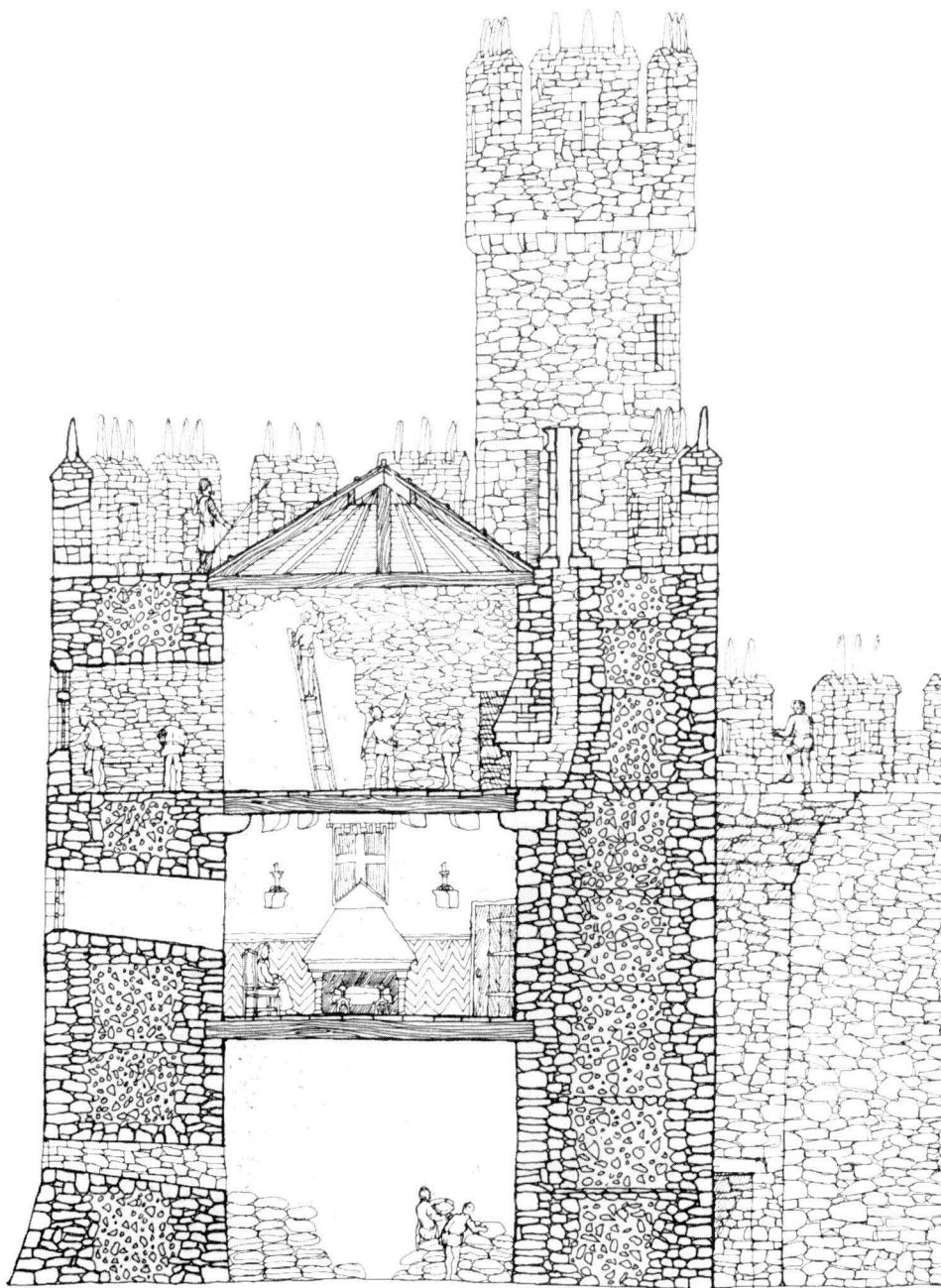
de l'alimentació de les famílies de l'època. Com a complement de l'agricultura o bé, com activitat principal en les zones de muntanya, trobem la ramaderia. Els animals més corrents eren les ovelles, les cabres i, sens dubte, el porc. Aquest s'engreixava intensivament durant els mesos d'octubre i novembre i es matava entre desembre i gener. La seva carn, sigui fresca, com a embotit o salada, era de consum habitual en les llars camperoles. Uns altres animals molt comuns en l'aviram que fornien d'ous i carn. Els ous eren una de les menges més consumides a l'Edat Mitjana: menjar entre 4 i 6 ous diaris era relativament normal a l'època. La ramaderia comportava un modus de vida molt concret: la meitat de l'any a muntanya amb els ramats i l'altra meitat, allotjat en alguna casa prop de les carrerades vetllant per la naixença i la creixença de nous caps de bestiar i per evitar els perills, com és el cas de l'aparició dels llops.

El nexa d'unió de la vida pagesa era la parròquia. Allà es varen crear vincles de solidaritat que, en nombrosos casos, van fructificar en el naixement de pobles. En

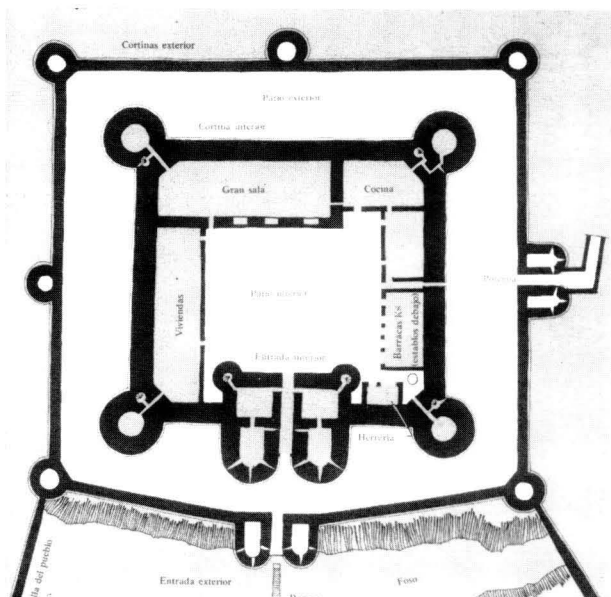
Els porcs eren els animals dels que es treia més profit.

ARXIU ÀMBIT

Tall de les dependències d'un castell.

D.MACAULAY.
ED. TIMUN MAS

Planta d'un castell medieval.

D.MACAULAY.
ED. TIMUN MAS

aquests nuclis d'hàbitat concentrat el rec- tor es va convertir en l'element primor- dial de la comunitat: sabia llegir i escriu- re, predicava, ensenyava, era el notari i acollia als pobres i rodamóns. La vida en aquests llogarrets també es regia pel sol. Els dies feiners la vila quedava quasi bui- da: nomès els homes d'ofici s'hi queda- ven, mentre que la gran majoria anava atreballar les terres circumdants. A posta de sol els carrers i sobretot la plaça, cen- tre de l'activitat de la vila, s'omplien de gent que retornava a les seves cases. Quan ja era fosc, després de sopar, si el temps ho permetia es feien tertúlies al carrer, mentre que en èpoques fredes aquestes es traslladaven a l'interior de les cases, al peu de la llar. Aquestes reuni- ons servien per estrènyer el vincles de companyonia i veïnatge i també com a vehicle de transmissió cultural. L'hora de la fosca era també l'hora dels lladres i malfactors, encara que d'aquests ja s'en encarregava el batlle...

El panorama de l'habitat rural medie- val català es completa amb els castells i els monestirs.

Cal entendre el castell² com una casa situada en un lloc molt alt i defensada per murs. Funcionalment tenia un triple ús: com a plaça militar, com a centre admi- nistratiu d'un senyoriu feudal i com a habitatge de la noblesa. Els castells, que varen començar a construir-se a l'Alta Edat Mitjana per assegurar el territori davant les incursions sarraïnes, tindran la seva màxima etapa d'apogeu amb el feudalisme i amb la crisi d'aquest a par- tir del segle XIII, començaran a decaure. Havent perdut la seva funció militar i administrativa, la noblesa trobarà incò- modes aquestes residències i les canvia- rà per palaus, ja sigui a Barcelona o en una vila propera a les seves possessions.

En la seva època d'esplendor el castell era una construcció massissa, un gran cos de carreus regulars defensat per mura- lles. Tenia una o més torres, una trentena d'estances per terme mig, amb una entra- da que mostra, més aviat, un ambient agrari. A la planta baixa hi havia els ser- veis: rebost, pastador, cambres dels se- vents, cuina, etc. A la planta noble s'hi troba la sala-menjador, les cambres dels senyors i del servei personal, recambres, saletes, escriptoris i la capella o oratori. Alguna d'aquestes sales i cambres tenia finestres exteriors, d'altres es repartien al voltant d'un porxo que donava al pati interior del castell; així mateix alguns

Un àpat noble del segle XIV, on hi podia haver deu entrants, acompanyats de bon xarel·lo i sempre amb la presència de religiosos.

ARXIU ÀMBIT

Les dones nobles, a l'època medieval passaven la major part de temps a casa, dedicades a cuidar el seu aspecte físic.

ARXIU ÀMBIT

castells tenien golfes i terrat. A les torres s'hi guardaven les armes. Al voltant del pati hi havia els graners, cellers, estables, corts, pallisses, galliners, corrals, magatzems per eines, etc.

La vida dels senyors dels castells medievals canviava amb les estacions. A l'hivern, a causa del fred i la foscor devien passar moltes hores al llit, el moble més acollidor de la casa. La cambra major, on dormien el senyor i la seva esposa, era espaiosa, amb diversos mobles entre els que destacaven els cofres, arquibancs i, sobretot, el llit. Aquest era cobert amb un dosser, envoltat de cortines i es feia amb llençols de lli, flassades, cobrellits i vànoves, de seda o de pell, segons les estacions. Contràriament a aquest luxe, les cambres dels servents són col·lectives, diferenciant la dels homes de la de les dones. En aquestes cambres hi havia diversos llits ocupats per vàries persones, amb màrfegues de palla, matalassos vells, llençols de cànem o d'estopa, flassades i borrrasses.

El lloc de reunió era la sala, on es celebraven els àpats i els esdeveniments importants.

Disposava d'una llar de foc i taules de grans dimensions. La cuina era espaiosa, amb una llar de foc voltada de bancs i diverses taules on s'hi posaven els atuells: plats, copes, bacines, olles, paelles, etc.

Els àpats acostumaven a durar llarga estona. Sobre les taules cobertes amb estovalles s'hi disposaven les escudelles, les copes, els talladors, les culleres i els ganivets, juntament amb els recipients del vi. Primerament es menjava la carn i després el potatge, tot acompanyat de pa en abundància.

A l'estiu, quan el dia era més llarg, els senyors es dedicaven a les tasques administratives del senyoriu (rebre els delmes,

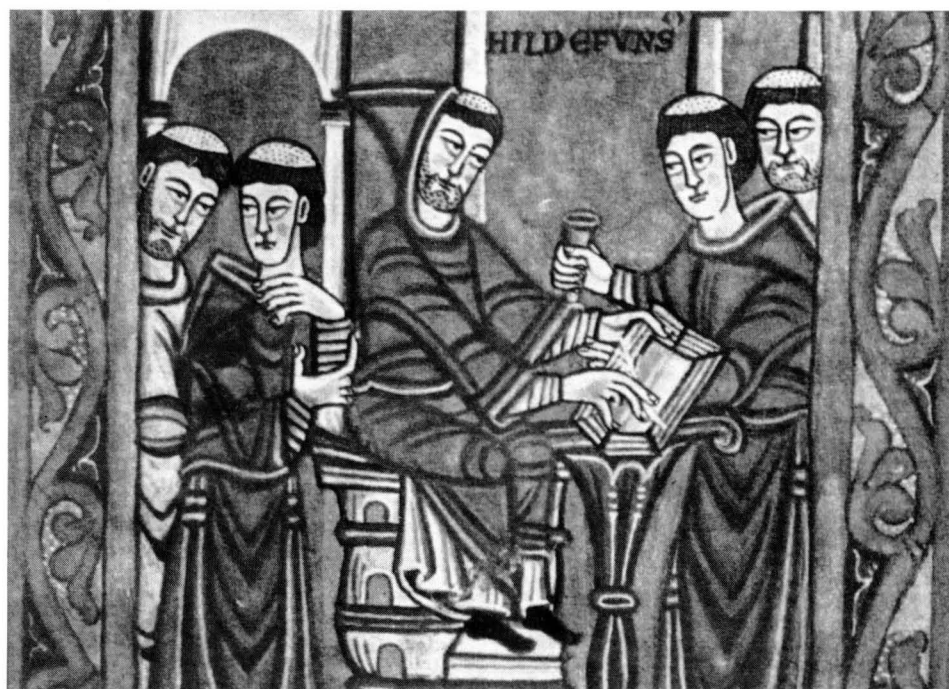
controlar les collites i la verema, etc) i a les diversions (caça, joc d'escacs, lectura, escriptura, etc.)

En general, les dones estaven sempre dins el castell, ocupades en diferents tasques. Passaven llargues hores tenint cura del seu aspecte físic. Entre els béns personals de les dames destaquen les pintes, agulles de cap, vels, miralls, perfumadors, capsas de pólvores, etc. També brodaven i cosien, reservant el filar per les serventes.

Al camp també hi trobem els monestirs, centres d'oració i de treball. El monestir serà un micromón, una unitat autàrquica concentrada en si mateixa, dissenyada i construïda perquè els seus moradors disposin de l'essencial per vi-

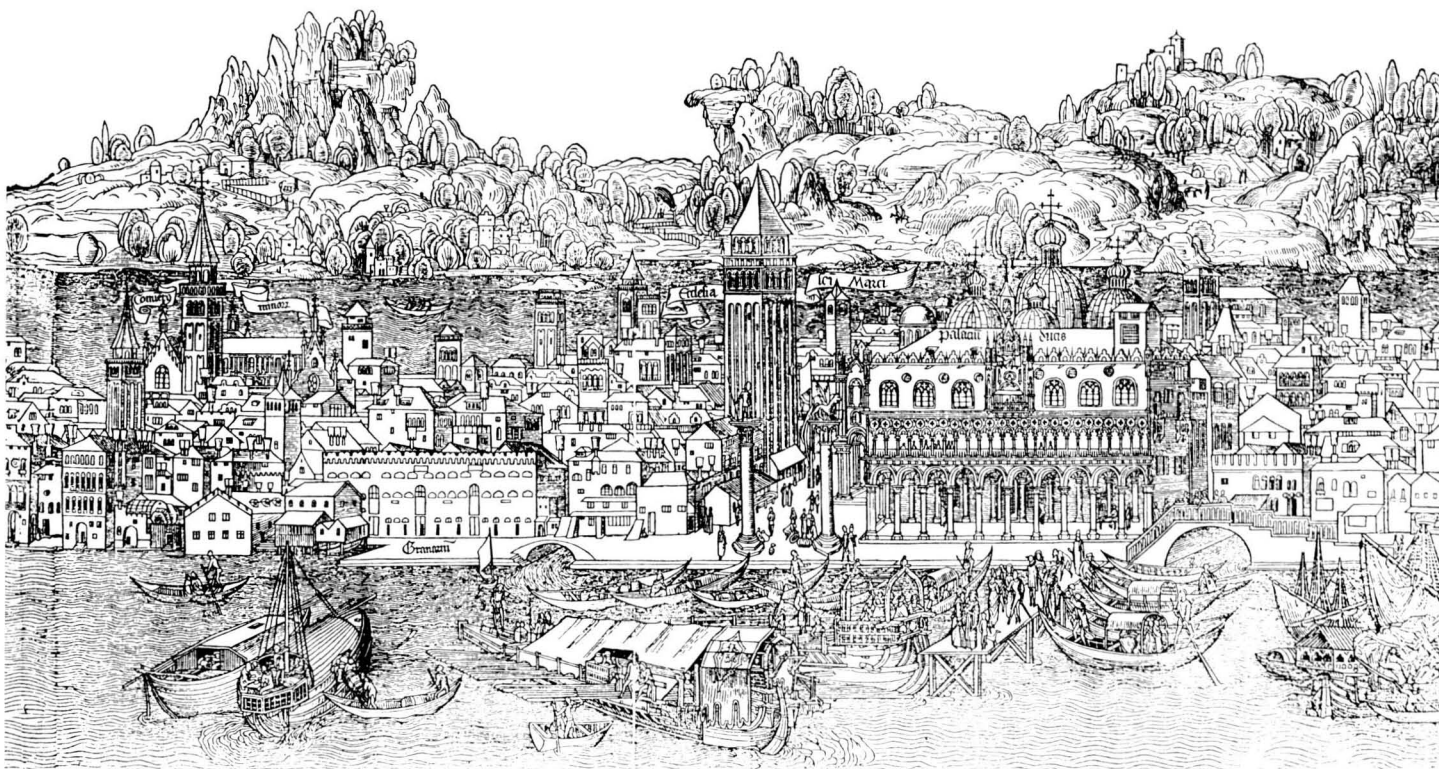
re en el treball i en l'oració: l'esglèsia, el claustre, el refectori, les cel·les, la biblioteca, els tallers, la cuina, el molí, els estables, els magatzems, la farga, l'hostatgeria, l'infermeria, els horts, el cementiri, etc.

La vida en els monestirs medievals es regia per la Regla de Sant Benet (segle VI), un conjunt de normes que concreten com ha de ser la vida del monjo en tots els seus aspectes: horari, temps d'oració, temps de treball, menjar, dormir, etc... Amb el pas

Els monestirs medievals van ser fogars d'espiritualitat, de treball manual i d'estudis humanístics.

ARXIU ÀMBIT

Les ciutats medievals eren un formigueix d'activitats variades.

ARXIU ÀMBIT

dels segles la Regla de Sant Benet va sofrir diverses modificacions, la més important de les quals donarà origen a l'orde del Cistell.

En general, la vida del monjo medieval es resumeix en "Ora et labora", resa i treballa. La jornada diària del monjo es dividia entre el temps dedicat al treball, físic o intel·lectual, l'oració i el descans. El pas d'una ocupació a l'altra venia marcat per les hores canòniques, de les que ja hem parlat més amunt. El monjo no podia tenir cap pertinença pròpia, havia d'anar vestit pobrament i havia de seguir una dieta estipulada, en la que hi havia menges que no li estaven permeses, en-

cara que molts d'aquests aspectes variaran notablement amb el pas del temps. Tal com diu Mn. Pladevall³: "Com a la resta d'Europa, els monestirs medievals catalans han estat sovint fogars d'espiritualitat, de treball manual, d'estudis humanístics, de calma i seguretat, i de salvaguarda de llibertat de pensament i d'expressió enfront de l'arbitrarietat i la tirania"

La ciutat

La senzilla vida rural contrasta amb la complexa vida urbana que té com a escenari els recintes emmurallats i els ravals nascuts fora els portals que fan de nex-

d'unió amb les terres que circumden la ciutat, on s'hi troben horts i vinyes.

La vida de les ciutats, com ja hem mencionat més amunt, estava regulada pel so de les campanes. Ja no seran el sol i les hores canòniques els que marquin el pas del temps, sinó que aquest serà un temps laic, marcat pels rellotges que indicaran quan els sonadors han de tocar les campanes.

Les ciutats baix-medievals seran un conglomerat de cases construïdes seguint un traçat de carrers i petites places, que configuren un espai més o menys harmònic. Els carrers eren estrets (amb una amplada mitja d'entre 2 i 5 metres), tor-

tuosos, costeruts i bruts. La brutícia era una característica de les ciutats baix-medievals, juntament amb les conseqüències que se'n derivaven: pudors i epidèmies. Les autoritats tindran especial cura en la neteja de carrers i places, fent crides per evitar que es llencessin animals morts des de les cases, aigua bruta sense mirar primer si passava algú o buidar-hi orinals. Com a exemple del que acabem de dir trobem les disposicions de les autoritats de Bagà i la Pobla de Lillet, recollides per Mn. Serra i Vilaró⁴: "*que nuyll hom ne nuylla fembre no gos gitar neguna lejura per sa finestra, e aquell o aquella qui ho farà costar-li a V ss sens tota mercè*" (1358); "*que nengun hom ne neguna fembre no gos fer neguna lejura entorn lo castell, sots pena de XX sous per cadascuna vegada*" (1393); "*Ara hoyats que us fa hom assaber de part dels mostafàs que no sia persona ninguna qui gos lençar per finestres aygues sutzes, ni spussar draps, ni lexen anar porchs per vila, ni gosem levar draps, ni corts, ni tomin el rech, ni a la pica de la canal... sots ban de XII diners per cada persona e per cada vegada que atrobat serà. E gort-s'i qui a guardar sia, que amor ne gràcia no'n haurà qui ho farà*" (1478).

Els habitatges eren d'una gran diversitat, des de les cases de pedra de la burgesia fins a les barraques, passant per les de tàpia, les més usuals. En general, els habitatges urbans tenien poques obertures a l'exterior i constituïen unes unitats tancades sobre sí mateixes. Cap al final de l'Edat Mitjana, i segurament per influència del gòtic, s'aniran obrint més portes i finestres que donaran lluminositat a l'interior.

Les ciutats baix-medievals eren un formigueig d'activitat: s'elaboraven i es

venien productes als obradors de les plantes baixes de les cases, els camperols portaven els seus productes a plaça on es trobaven amb venedors de tota mena de productes, com carbó, llenya, teixits i un llarg etcètera.

Aquesta activitat es deturava durant la nit. La ciutat restava buida i silenciosa, només il·luminada per les torxes que hi havia en els carrers o les que portaven els vianants, tal com veiem a Bagà on el 21 de novembre de 1355 es feia una crida per tal que ningú no gosés sortir al carrer de nit sense portar llum. A la matinada, un encarregat feia la desperta. Era el senyall per reiniciar l'activitat urbana.

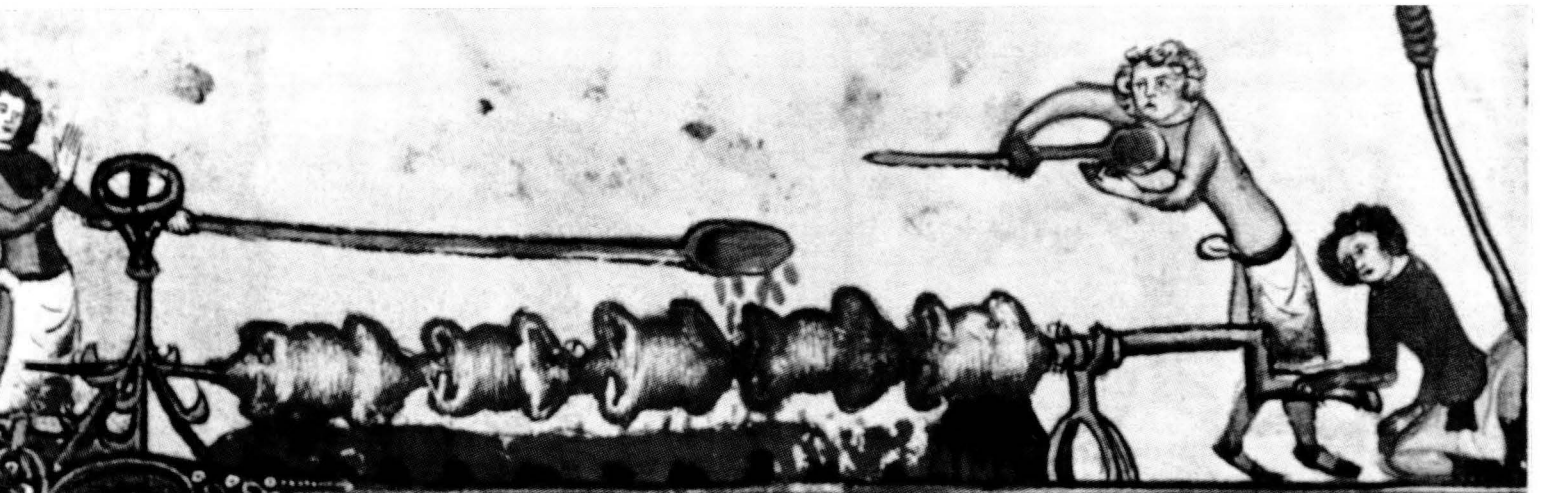
Però quan les ciutats mostraven les seves millors gales era amb motiu de les festes religioses o profanes. Per aquestes ocasions les autoritats municipals procuraven que la ciutat estigués neta i els carrers i places enramats i plens de draps de colors i lluminàries. També, algunes vegades, s'hi posaven grans arbres per a contribuir a la decoració. Aquests extrems els veiem a Bagà. Amb motiu de la visita de la senyora de la vila, Marquesa de Pinós: "*Costaren sogues que compram a obs de cobrir la plaça, quan madona vench, VIII diners*". Els cònsols ordenaren "*que tothom encengués les "lantees" i tingueren cura de que la vila estigués ben abastida de pa, vi, ferradures i claus i feren venir carnicers i altres oficials de fora i joglars i fembres de segle*" (1331). Pocs anys més tard, el 1366, en una nova visita del senyor de la vila es repetiren les celebracions i en aquest cas: "*com lo vescompte d'Illa hic degués venir fo acort de còsols e de consenyllers e d'altres prohombres molts que féssem posar pins per la vila e posam-ni XXX, qui costaren II lls. V sol.*"⁵

L'alimentació

La religió, tan present a la vida quotidiana medieval, també regulava la conducta alimentària dels fidels. Marcava els dies de *carn* i *peix*, les abstinències, els dejunis, etc. La base alimentària de l'home medieval era el pa i el vi. El pa, que podia ser de blat o d'ordi, es pastava a casa i es coïa directament a casa o es portava als forns municipals o senyorials. En èpoques de dificultats d'abastament de blat es feia pa de xeixa, de forment soliu, de forment i de panís, de sedàs, etc.

A les cases era usual tenir un celler amb botes de vi perquè se'n bevia abundantment durant els àpats, inclosos els nens. Hi havia diferents menes de vi: el blanc, el vermell i el remost eren els més corrents i el vi piment, el moscat, el vi grec i el vi most els de qualitat superior, aquests darrers reservats a les classes més benestants.

La carn i el peix eren importants elements de companatge. Es consumia gran varietat de carns (xai, cabra, ovel·la, vedella, bou, porc, gallines, pollastres, capons, galls dindis, perdius oca, llebres, conills i altres), cuinades de manera molt diversa, bullida, a la brasa, fregida, rostida, etc. Pel que fa al peix, aquest podia ser fresc o salat. El primer tipus es consumia en les poblacions costaneres mentre que els nuclis de l'interior el peix que es menjava era majoritàriament salat, amb excepció dels peixos de riu, com les truites. Els peixos frescos més comuns eren la tonyina, el lluç, el bonítol, el congre, el corball, l'anfós, el dofí i el peix espasa i entre els salats, la tonyina, les sardines, el congre, les arengades i les anxoves.

L'alimentació medieval era cuidada i variada, sobretot quan es celebraven àpats com el que preparen els cuiners del castell en aquesta il·lustració.

*Els carrers i les places
eren l'escenari de
múltiples activitats
comercials. (Siena)*
ARXIU ÀMBIT

Les maneres de cuinar-lo eren molt variades, bullit, fregit, a la brasa o especiat per tal de combatre la salabor.

Un altre element quantitativament important en la dieta de l'home medieval eren els ous que es consumien o bé sols o bé com a complement d'altres plats de carn.

El formatge també constituïa una menja apreciada. Es consumia cuinat (torrat), cru com a tall o bé com acompanyament d'altres plats com els fideus i l'arròs (ratllat o en salsa).

Les fruites, verdures i llegums eren una menja força corrent i el seu consum anava lligat a les estacions de l'any. De verdures n'hi havia de tota mena: cols, espinacs, porros, alls tendres, cebes, carbasses, raves, enciams, naps, etc. Els llegums eren considerats una menja molt comuna, la majoria de la població en consumia i eren senzills de cuinar. Destaquen els pèsols,

les faves, les lleties, els cigrons i les mongetes.

A l'època medieval es consumia fruita fresca i fruita seca. La primera variava amb les estacions: a la primavera, cireres; a l'estiu, peres, taronges, prunes, albercocs, figues i préssecs; a la tardor, també figues i préssecs i a l'hivern, com que no es temps de fruita, se'n menjava de seca: avellanes, ametlles, panses, nous, castanyes i pinyons.

Els dolços eren molt apreciats. Es confeccionaven majoritàriament amb mel (que també servia per cuinar la carn) i també, encara que més freqüentment, amb sucre.

A l'Edat Mitjana es feien dos àpats diaris, el dinar i el sopar, que consistien en una sopa i un plat fort (peix o carn), encara que entre la gent humil era normal fer un plat únic. El menjar es servia en ordre a la seva qualitat, o sigui en cas de menjar sopa i carn, primer es prenia el plat fort (la carn) i després la sopa.

La taula es parava amb tovalles i tovallons, plats, gerres per beure, ganivets i culleres. La sopa es servia en una escudella (bol fondo) i es menjava amb cullera. La carn i el peix es servien en talladors (plats plans), es tallaven amb el ganivet i es menjaven amb els dits⁶.

La dona a l'Edat Mitjana

La dona fins no fa massa temps era la gran absent de la Història. Darrerament, amb la publicació de nombrosos treballs, aquesta tendència ha canviat substancialment i cada vegada són més abundants els estudis sobre quin ha estat el paper de les dones amb el pas del temps.

L'Edat Mitjana no és una excepció això, i gràcies a treballs com els de Montserrat Cabré, Milagros Rivera o Teresa Maria Vinyoles⁷, entre molts altres, tenim diverses visions del món femení en aquest període.

En primer lloc fem un repàs al tema del treball. Els moralistes medievals no dignifiquen el treball, però consideren que l'estar ocios és un perill i un pecat, o sigui, no es pot estar inactiu. Aquest perill de l'ociositat és especialment fort per les dones a qui es recomana estar sempre ocupades. Les ocupacions depenien de l'estatus social: les dones i donzelles honorades i riques havien d'obrar seda i filar, i les pobres, treballar per poder viure. Aquestes darreres havien de saber tallar i cosir el necessari per la família, saber

atendre les tasques de la llar i també se'ls recomanava que aprenguessin un ofici. En general però, el treball qualificat i remunerat quedava reservat per l'home, i la dona es limitava a ajudar-lo sigui en el treball del camp, a l'obrador o a la botiga.

Aquest paper secundari de la dona portava a la creença general que aquesta era una càrrega econòmica per la família. Francesc Eiximenis ens diu que la gent del seu temps creien que el naixement d'una nena era més aviat motiu de tristesa i que infantar una nena era un dels càstigs imposats a la dona a causa de pecat original⁸.

La dona sempre depenia de l'home. Passava de dependre del pare a fer-ho del marit ja que l'estat natural de la dona medieval era el matrimoni. No tenien joventut ja que normalment al final de la infantesa les casaven, sobretot si es presentava l'oportunitat d'un bon partit. Aquesta pràctica que era normal en les famílies benestants diferia si la noia era pobra ja que en aquest cas havia de treballar fins a poder reunir el dot per poder-se casar. Cal tenir present que cap dona de cap estament podia casar-se sense tenir dot, una quantitat de diners que eren la seva garantia si enviduava.

Encara que semblava estrany, amor i matrimoni estaven renyits, fins el punt que es recomanava casar les noies ben joves, abans que s'enamoresin. Això s'explica perquè majoritàriament els casaments, es feien per interès. Teresa Maria

Activitats variades de les dones. Els moralistes deien que la dona no podia estar sense fer res, i segons el seu estatus es dedicava a diferents activitats.

Comprant oli

Picant al marit

Vinyoles, en el treball ja citat, n'esmenta dos casos: El d'una noia de 14 anys que casen amb un burgès de 50 anys i el d'una noia de Saldes. Aquesta, pubilla d'un mas molt endeutat, vivia amb el seu pare, l'àvia, dues germanes més joves i una madrastra embarassada. En morir el pare, aquestes dones van quedar sense un home que tirés la família endavant. Com a solució es casa la pubilla, encara molt jove, amb un germà de la madrastra amb el compromís que aquest alimentaria tota la família, pagaria els deutes i dotaria les dues noies que quedaven per casar i el futur nebot-germà. La jove pubilla es convertia així en moneda de canvi per la salvació de tota la família.

Segons la documentació els valors que els homes buscaven en la dona a l'hora de casar-se eren, per ordre d'importància, el dot, la fertilitat i la bellesa.

Una vegada casada, sobre la dona requereien gran nombre de tasques entre les que destaquen la d'administrar l'economia domèstica, les tasques pròpies de la llar (la cuina, la bugada, la roba, etc.) i la cura dels infants. Algunes d'aquestes tasques, com la de l'administració econòmica, podien arribar a ser extremadament complexes per una noia jove. Per dur a terme aquestes tasques les dones de famílies benestants tenien qui les ajudava: serventes, esclaves i dides.

Malgrat totes aquestes ocupacions la dona medieval també trobava temps pel passeig, la compra, fer i rebre visites i preparar medicaments, cosmètics i perfums.

La feina de la dona era especialment dura a pagès ja que a les tasques mencionades s'hi afegia la d'ajudar el marit en el conreu de la terra o en la cura dels ramats. La cosa s'agreujava si es tractava de la dona d'un pagès de remença ja que en aquest cas la seva situació jurídica era molt més complexa que la de les altres dones: estava sotmesa al senyor feudal i als mals usos, veia com la seva infidelitat era motiu de càstig per la família, i per casar-se havia de redimir-se del vincle

feudal posant preu a la seva virginitat.

Les dones de l'estament menestral col·laboraven amb el marit a l'obrador o a la botiga. El paper de la dona en el camp dels oficis era especialment important en tot el que feia referència al vestit i als forners i flequers. Forneres i flequeres són les úniques dones que comparteixen els beneficis del negoci amb el marit ja que

Fent-se una trena amb ajut de la donzella.

el mateix gremi els reconeix la tasca que desenvolupen.

També la documentació esmenta dones amb ofici propi, filateres, sederes, merceres, sabateres, teixidores, costureres, etc. Aquestes dones podien actuar com a mestresses de taller i ensenyar l'ofici a joves aprenentes.

Aquesta introducció de la dona en el món del treball queda truncada amb les crisis baix-medievals. Els gremis començaran a posar severes restriccions en el treball de la dona.

Ballant

Així, Teresa Maria Vinyoles esmenta que a Barcelona, a mitjans segle XV cap dona no podia regir un obrador de draps, ni la mateixa vídua d'un teixidor, a no ser que tingui un fill mascle major de 12 anys que vulgui seguir l'ofici patern. Per fer complir aquesta llei, el 1486, els cofrades del gremi de teixidors de llana de Barcelona, el dia després de l'enterrament d'un mestre teixidor, varen destrossar el seu obrador per tal que la vídua no pogués continuar la feina (9).

La dona medieval es distreia del món tancat de la casa i del treball amb les fes-

tes. Mercats, fires, festes anyals, festes populars i celebracions familiars eren motiu de joia i gresca per les dones que hi participen com a actores (joglaseses, ministresses i cantadores) o, simplement com a espectadores.

A manera de conclusió podem dir que el paper de la dona, encara que oblidat, va ser important a l'Edat Mitjana i que malgrat les limitacions la dona medieval catalana va contribuir a la vida econòmica, social i cultural de l'època i en va ser uns dels elements fonamentals de transmissió cultural.

NOTES

1. SALRACH, Josep Maria (1987): "El procés de feudalització. Segles III-XIII", dins *Història de Catalunya*. Edicions 62. Volum II. Pàgs. 426 i ss.
2. Elaborat a partir del treball: EQUIP BROIDA (1987): "Ús de l'espai en els castells i torres dels segles XIV i XV" dins *Fortaleses, torres, guaites i castells de la Catalunya medieval*. Acta Mediaevalia. Annex 3. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona.
3. PLADEVALL, Antoni-CATALÀ ROCA, F. (1978): *Els monestirs medievals*. Edicions Destino. Barcelona. Pàg. 29.
4. SERRA I VILARÓ, Joan (1947): *Les Baronies de Pinós i Mataplana*. Llibre II. Pàgs. 180 - 181
5. SERRA I VILARÓ, Joan: Op. Cit. Pàg. 161 - 162
6. Elaborat a partir de BATLLE, Carme (1988): "L'expansió baixmedieval" dins *Història de Catalunya*. Volum III. Edicions 62. Pàgs. 419 - 425.
7. Treballs integrats en el llibre *Més enllà del silenci* a cura de Mary Nash. Generalitat de Catalunya. Departament de Presidència. Comissió Interdepartamental de Promoció de la dona. Barcelona, 1988.
8. VINYOLES, Teresa-Maria (1988): "L'esdevenir quotidià: treball i lleure de les dones medievals". Dins *Més enllà del silenci*. Op. Cit. Pàg. 77 - 78.
9. VINYOLES, Teresa-Maria: Op. Cit. Pàg. 87

M. Dolors Santandreu Soler

forn de
PASTISSERIA
FLECA
RECORDS

Queralt

Plaça de la Creu, 1 - Tel. 821 03 87

Pere II, 25

Tel. 821 31 50 - BERGA